

Dos valors inèdits i set noves variants de les monedes de les «Mines d’Aran» i un nou valor de les «Mines d’Uretz»

JORDI VIADER I RIERA

En la seva obra *Les monedes de les cooperatives catalanes*, Antoni López i Lluch dóna notícia de l’existència de tres fitxes o monedes de necessitat, encunyades en llautó amb la inscripció de *Mines d’Aran*, acompanyada d’un emblema format per dos pics de miner entrecreuats i una rosa de cinc pètals com a separació de llegenda.

Als tres valors ressenyats, de 5, 10 i 50 cèntims, els assigna els números de catalogació 3605, 3606 i 3607 respectivament. La primera de les monedes és octogonal, la segona hexagonal i la tercera circular de perímetre sinuós, format per 15 semicercles enllaçats.

Pel que fa a l’índex de raresa, diu que les dues primeres són escasses (E) i que la tercera, la de 50 cèntims, s’ha de considerar com extremadament rara (RRR).

L’autor, però, no aconsegueix establir a quina, d’entre les moltes mines que van operar a la Vall d’Aran des del segle XIX fins mitjan segle XX, cal atribuir-les.

Ara fa poc més de cinc anys, un bon amic originari de la Vall d’Aran, Antoni Cabiró, coneixedor del meu interès per les monedes de cooperatives, em va proporcionar una fotocòpia en color on hi apareixien cinc valors de monedes de les *Mines d’Aran*. Els exemplars en qüestió pertanyen a un col·leccionista local que, sense estar especialitzat en numismàtica, s’interessa pels objectes i materials generats a la Vall.

No cal dir que dos d’aquests cinc valors eren inèdits: el de 25 cèntims, quadrat

i amb els angles arrodonits, i el d'1 franc, rodó, tots dos igualment de llautó. La localització d'aquestes dues noves monedes de les *Mines d'Aran* permetia comprovar, doncs, que el valor unitari de la sèrie no era la pesseta, com fora lògic en un territori sota administració espanyola, sinó el franc francès. A més, la inscripció *Mines d'Aran* tampoc no era en català, sinó que responia a un text en francès.

Les mines en qüestió són les de Liat i les fitxes, les usades pels miners per al seu ús a la cantina durant les llargues jornades d'aïllament a 2.300 metres d'altura. Durant tot el seu període d'activitat, que es podria situar amb intermitències entre 1905 i 1968, les mines de Liat sempre van ser explotades per societats franceses. Entre les més antigues hi ha la *Société Française des Mines du Val d'Aran* i la *Société de Mines de Liat*, que el 1907 es van fusionar per donar origen a una nova societat anomenada *Syndicat Minier*.

La paciència i els bons oficis d'Antoni Cabiró van proporcionar-me una sèrie completa per a la meva col·lecció i, encara, uns mesos més tard, una segona sèrie que havia de ser per a un altre col·leccionista que finalment no es va mostrar disposat a pagar-ne el preu que en demanaven.

Vet aquí, però, que en comparar les fotografies i la descripció dels tres exemplars que apareixen al llibre d'Antoni López amb els cinc de la fotocòpia i els deu de la meva col·lecció, vaig advertir l'existència de deu variants, set de les quals eren inèdites, que passo a descriure. Totes les fotografies són ampliades.

Les peces de 5 i 10 cèntims les he trobat només amb la contramarca «E» al revers, tal com van ser descrites i fotografiades per López:

Fig. 1

1. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts octogonal / 5 c / Contramarca amb la lletra E.

Pes: 2 g. Mides: 19 mm, forma octogonal. López 3605.

Fig. 2

2. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts hexagonal / 10 c / Contramarca amb la lletra E.

Pes: 2 g. Mides: 24 mm, forma hexagonal. Lòpez 3606.

Pel que fa al valor de 50 cèntims, Lòpez descriu una peça amb la contramarca «R» a l'anvers i les contramarcas «E» i «X» –que jo no he localitzat– al revers:

Fig. 3

3. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu / Contramarca amb la lletra R.

r/ Orla circular / 50 c / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb la lletra X.

Pes: 2 g. Mides: 20 mm, forma circular lobulada amb 15 lòbuls. Lòpez 3607.

En canvi he trobat una peça sense contramarca a l'anvers i amb les contramarcas «E», «X» i «4» al revers:

Fig. 4

4. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts circular / 50 c / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb la lletra X / Contramarca amb el número 4.

Pes: 2 g. Mides: 20 mm, forma circular lobulada amb 15 lòbuls. Inèdita.

Una peça amb la contramarca «4» a l'anvers i amb les contramarcas «E», i «X» al revers:

Fig. 5

5. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu / Contramarca amb el numero 4.

r/ Orla de punts circular / 50 c / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb la lletra X.

Pes: 2 g. Mides: 20 mm, forma circular lobulada amb 15 lòbuls. Inèdita.

I una peça amb la contramarca «4» a l'anvers i sense contramarcas al revers:

Fig. 6

6. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts circular / 50 c / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb el número 4.

Pes: 2 g. Mides: 20 mm, forma circular lobulada amb 15 lòbuls. Inèdita.

Pel que fa als dos valors inèdits, el de 25 cèntims i el d'1 franc, els he trobat amb les contramarcas següents: una peça de 25 cèntims sense contramarca a l'anvers i amb la contramarca «E» al revers:

Fig. 7

7. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts quadrada / 25 c / Contramarca amb la lletra E.

Pes: 1,5 g. Mides: 16 mm, forma quadrada amb els angles arrodonits. Inèdita.

Una peça de 25 cèntims sense contramarca a l'anvers i amb les contramarcas «E», «X» i «4» al revers:

Fig. 8

8. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts quadrada / 25 c / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb la lletra X / Contramarca amb el número 4.

Pes: 1,5 g. Mides: 16 mm, forma quadrada amb els angles arrodonits. Inèdita.

Una peça d'1 franc sense contramarca a l'anvers i amb la contramarca «E» al revers.

Fig. 9

9. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts circular / 1 F / Contramarca amb la lletra E.

Pes: 2 g. Mides: 18 mm, forma circular. Inèdita.

I una peça d'1 franc sense contramarca a l'anvers i amb les contramarques «E», «X» i «4» al revers:

Fig. 10

10. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.

a/ MINES D'ARAN / Dos pics de miner creuats en el camp / Rosa de cinc pètals al peu.

r/ Orla de punts circular / 1 F / Contramarca amb la lletra E / Contramarca amb la lletra X / Contramarca amb el número 4.

Pes: 2 g. Mides: 18 mm, forma circular. Inèdita.

No s'ha localitzat, doncs, cap dels valors en el seu estat original, sense contramarkes afegides.

El format d'alguna d'aquestes peces, sobretot la de 50 cèntims, circular de perímetre lobulat, no resulta habitual en les encunyacions espanyoles i, per contra, sí que ho és entre les franceses. Concretament, a la meua col·lecció hi he trobat tres exemplars de monedes de necessitat usades a França, d'un estil i d'una forma similars.

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Es tracta de tres peces fabricades entre 1902 i 1936 per ser dispensades com a premi a les màquines escurabutxaques franceses que no podien donar diners en metàl·lic. Posteriorment aquestes fitxes es podien bescanviar per petits regals, com ara caramels i cigarretes. Les dues primeres (fig. 11 i 12), i probablement també la tercera (fig. 13), van ser fabricades per l'empresa *Cartaux* de París.

Tanmateix aquest tipus de format també és molt habitual en les fitxes metàl·liques utilitzades als casinos francesos a començaments del segle XX.

També val la pena deixar constància de la presència d'un emblema similar al que apareix en les monedes de les «Mines d'Aran» en diverses monedes de societats mineres franceses. Entre d'altres, l'hem trobat en les sèries de 1916 i 1917 de les «Mines de Carmaux» al departament de Tarn, relativament properes a la Vall d'Aran i igualment en terres occitanes. La fig. 14 reproduïx el valor de 10 cèntims de 1917, catalogat per Elie com a Carmaux 10.4.

Fig. 14

També hi figura un emblema semblant a la peça per a la compra de pa de l'establiment alimentari de la *Société Anonyme des Houillères et Chemin de Fer d'Épinac* (fig. 15), catalogada per Elie com a Epinac 10.1.

Fig. 15

A la sèrie de monedes de la cooperativa de les mines de Moutiers, de les quals en reproduïm el valor de 10 cèntims (fig. 16), catalogat per Elie com a Moutiers 10.2.

Fig. 16

I també a les monedes de 50 cèntims i d'un Franc (fig. 17) de les de les mines Littoral de Lot. No catalogades.

Fig. 17

La meua hipòtesi és que les cinc peces de les *Mines d'Aran* van ser encunyades a França i des d'allà portades a la Vall d'Aran i posades en circulació a les mines de Liat durant la primera o segona dècada del segle XX.

En la seva monografia sobre les monedes de les mines i canteres franceses, *l'Association des Collectionneurs de Jetons-Monnaie* [ACJM] inclou dues sèries de peces de mines ubicades a la Vall d'Aran, en territori sota Administració espanyola però explotades per societats franceses: les ja citades *Mines d'Aran* i les *Mines d'Uretz*.

Respecte a les primeres, fa referència únicament a les tres peces descrites per López, i assenyala que molt probablement degueren ser encunyades per la *Société Française des Mines du Val d'Aran*.

Pel que fa a les *Mines d'Uretz*, el treball dona notícia de l'existència de dues fitxes no descrites per López, encunyades per la *Société des Mines Metalliques du Val d'Aran*, que en va ser l'adjudicatària entre 1898 i 1902.

Les mines d'Uretz estaven situades a més de 2.500 metres d'alçada i a diverses hores de marxa de les zones habitades, tant en territori francès com de l'Aran. El material que s'hi extreia era transportat directament a França mitjançant un telefèric que probablement es devia utilitzar també en sentit contrari per proporcionar queviures a les persones que hi treballaven.

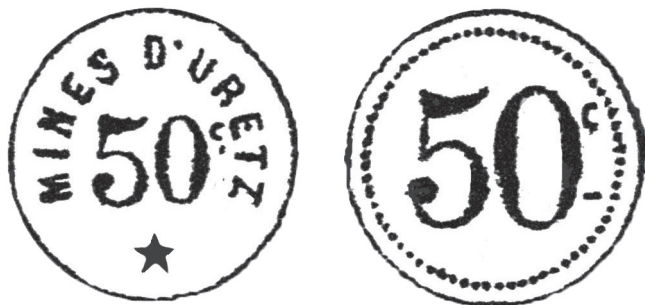

Fig. 18

18. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.
 a/ MINES D'URETZ/ 50 c. / Estel de cinc puntes al peu.
 r/ Orla de punts circular / 50 c.
 Pes: 2 g. Mides: 19 mm, forma rodona. ACJM Uretz 1.1.

Fig. 19

19. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.
 a/ SOCIETE DES MINES METALLIQUES / DU VAL D'ARAN/ PAIN / Amb
 dos forats, circular i rectangular a la part superior, i un tercer forat, també circular, al centre.
 r/ Idèntic.
 Pes: 2 g. Mides: 25 mm, forma rodona lobulada. ACJM Uretz 2.1.

Formant sèrie amb aquestes dues peces, cal afegir una tercera moneda, no descrita ni per López ni per l'ACJM. Es tracta d'una moneda de llautó d'un valor 2 francs que ha estat localitzada entre l'oferta d'una empresa francesa especialitzada en la compravenda de monedes de necessitat.

Fig. 20

20. Moneda de necessitat de caràcter particular, de llautó.
 a/ MINES D'URETZ / 2 F. / Estel de cinc puntes al peu.
 r/ Orla de punts circular / 2 F.
 Pes: 2,5 g. Mides: 23 mm, forma rodona. Inèdita.

AGRAÏMENTS

A Antoni Cabiró que m'ha proporcionat bona part de les peces citades en aquest treball. A Jaume Boada que m'ha animat a escriure'l. I a Lucien Lariche per tota la informació bibliogràfica que m'ha facilitat.

BIBLIOGRAFIA

ASSOCIATION DES COLLECTIONNEURS DE JETONS-MONNAIE. *Numismatique des mines et carrieres françaises et coloniales. Jetons-Monnaie et jetons de travail*. ACJM Neuilly-sur-Seine, 1999.

ELIE, R. *Monnaies de nécessité et jetons monnaie. France et colonies. Monaco. 1800-2000*. Neuilly-sur-Seine, ACJM 2003.

— «Les jetons “à consommer” Bussoz», *Bulletin de l'Association des Collectionneurs de Jetons-Monnais*, 31, juny 2005, p. 19-31.

— «Les machines à sous et leurs jetons», *Bulletin de l'Association des Collectionneurs de Jetons-Monnais*, 37, juny 2008, p. 22-26.

ELIE, R.; REYNCKENS, M.A. *Jetons métalliques des Cercles et Casinos français et coloniaux*, 1994.

LÓPEZ LLUCH, A. *Les monedes de les cooperatives catalanes 1850-1950*, Barcelona, Antoni López Lluch, 1983.

SANTAMARIA, J.; ROS, E. I GAVALDÀ, J. *La mineria de la Val d'Aran*, Vielha, Conselh Generau d'Aran, 2008.